كۆترەكانی مەلیك مەحمود بەچی یاخی بون؟.. نوسینی: سەلاح جەلال

كۆتر باڵندەیەكە پەیوەندی ڕۆحی بەمرۆڤەوە هەیە و بووە بەبەشێك لەعاتیفە، لەسەرەتای باری شارستانیەوە لەو كاتەی مرۆڤ بەڕۆحی كۆتر ئاشنابووە بەهۆی سیفاتەكانی خۆیەوە بەڕەمزی ئاشتی و زمانی لێكگەیشتن و ئارامی و ئاسایش و خۆشەویستی ناسراوە، جگە لەوەی ڕەنگی سپییە، یان خۆڵەمێشییە، جەستە و ڕۆحیشی بخوێنینەوە باڵندەیەكی بێ زیان و ئارامە و ئازاری بۆ مرۆڤ و گیان لەبەران نیە، ڕۆح سوك وخاوەن و هێمنە و دەنگی بێزاركەر و ترسناكی نیە و مەترسی لەئەندامانی جەستەیەوە دەرناكەوێت، زمانی لێك تێگەیشتنی لەنێوان مرۆڤ و باڵندەدا هەیە و بەو ڕۆح سوكیەیەوە لەمێژودا بەڕەمزی ئاشتی و گونجاندن و تەبایی و پێكەوە ژیان و یەكسانی و خۆشەویستی و تەسەوف و مەرگ و بەردەوامی و دیموكراتی ژیانیش پێناسە دەكرێت، وێنەی ژیانێك مرۆڤ هۆشیاری مەرگ ببێت و بزانێت مەرگ ئاوێنەی ژیانە و ژیان بەخش نەبێت و زمانێكی ڕۆحی لەخۆیدا دروست بكات.

كۆتر هەڵگری زۆر هێماو ڕەمز و دەلالەتی تر و خوێندنەوەی جیاوازە. بەپێی نەریت و باری دەرونی گەلان و زەمین جیاوازیان هەیە، لەكەسەكەوە بۆ كەسێكی تر و لەكۆمەڵگەیەكەوە بۆ یەكێكی تر، ڕەمز و هێما و نیشانەكانی پابەندی ویست و حەز و سەماكانی ڕۆحن، لەشتێكەوە بۆ شتێكی تر دەگۆڕدرێن.

ئەو جیاوازیانە لەشارستانیەتەكانەوە دەردەكەوێت، لەهەمو جێگەیەكی جیهاندا هەیە. لەگەڵ گۆڕینی هەمو ڕەمز و دەلالەتێكدا پارێزگاری لێكراوە، هەمیشە یاری ڕۆحیان لەگەڵ مرۆڤدا هەبووە و خۆیان خستۆتە ویژدانی مرۆڤایەتیەوە.

شاری سلێمانی یەكێكە لەو پێگە شارستانیانەی كوردستان لەسەرەتای دامەزراندنیەوە پۆلە كۆتری ئەفسوناوی چەتری عاتیفەیان بۆ كێشاوە، كەش و هەوا و باری جوگرافیای شارەكەیش هەڵگری ڕەمز و دەلالەتی ئەستاتیكی جۆراو جۆرە و وێنەی كۆتری ئاشتی بۆ جوانی ناوچەكە دەردەكەوێت، بەپێی كەش و هەوای سازگار و هەڵكەوتەی ئیستاتیكی ئەم شارە پێدەچێت بەر لەدامەزراندنی شارستانیەت تیایدا شاری باڵندە و پەلەوەر و گیانداران بوبێت، پێگەی شارستانی و ژیان و ئاوەدانی لەبونی باڵندە و ژیانیانەوە دەردەكەوێت. فەزایەكی ئەفسانەیی سروشتی جوگرافیاكەی پێشوە بەپۆلی باڵندە و كۆتر و تەڕی

ئەفسانەییەوە نیشتمانی زمانی تێکەڵەوە بە جیهان خۆی نمایش کردووە.

ئەم دیمەنە سروشتییەی خۆی نمایش کردووە بە بینەران، ئەوەیش سەرنجی ئیبراهیم پاشای بابانی راکێشاوە بەهۆی پەرەسەندنی ئەمارەتەکەیەوە بە فراوان بونی دەسەڵات بەهۆی راو و شکارەوە فەزای سلێمانی لەلا خۆشەویست بووە، لەدوا گەشتی راوکردنیدا سولەیمان پاشای کوڕی لەپاشکۆی ئەسپەکەیەوە دا بەزیوە لەکانیاوێك ئاو بخواتەوە، ئەو سروشەی بۆ هاتووە بۆ دامەزراندنی شار ئەم جوگرافیایەی دەست نیشان کردووە، هەتا ییکاتە شار و بەناوی سولەیمانی کوڕیشییەوە ناوی ناوە سولەیمانی.

سروشی دامەزراندنی ئەم شارە هەروا لەخۆوە نەهاتووە. زەمەنی رابردووە کەش و هەواو ژیان لەڕێی باڵندە و گیاندارانەوە تاقی کراوەتەوە. باڵندە مەعریفەیان لەسەر ئاوەدانی و ئاو و هەوا و جوگرافیا هەیە، بومەلەرزە و زۆر روداوی ترسناك بەر لەمرۆڤ گیاندار هەستی پێدەکات. جێگەی نیشتەجێ بونیان بەباڵندە تاقی کردۆتەوە.

کۆترەکانی شار بەر لەدامەزراندنی شار زیندەوەرێکی کیوی بون و لەفەزای ئەفسوناوی جوگرافیای شارەکەدا لەسەر لق و پۆپی درەختە بەرزەکان ژیاون و دوای دامەزراندنی شاریش شاری خۆیان لەناو ئاوەدانی شارەدا دامەزراندووە، پێگەی گرنگیشیان منارەی مزگەوتی گەورە بووە، لەسەرەتاوە ڕەمز و بەها و دەلالەتەکانی شاریان هەڵگرتووە، لەجێگەیەکدا چەقی سەرەتای شارو چەقی ناوەراستی ئێستایەتی.

بەدرێژایی دەیان ساڵ ئەم کۆترانە لەفەزای ئاسمانی مزگەوتەکەوە یاری ڕۆحیان دەست پێکردووە، لەمنارەیەکی بڵندەوە دالەَك بون هەڵگری چەندین چەمکی جۆرا وجۆر و خوێندنەوەی تر بوون، منارەکەیش جێگەیەکی گرنگی لەستراتیژیەتی جوگرافیا و فەزای شارەکەدا هەبووە، بەر لەدروستبونی باڵاخانە بەرزەکان لەهەمو لایەکی شارەوە دەبینرا و خەڵکی ڕەمز و دەلالەتی ڕۆحی و سروشتی و کۆمەڵایەتی و ئاینییەکانیان لێ خوێندۆتەوە، شاری کۆترەکانیش نمونەی شارستانیەتێکی ئەفسانەیی بون و بونەتە زمانی وێنەیی حاڵەتە ڕۆحیەکان، ڕۆژ بەڕۆژ لەگەڵ ئاڵۆزی و زیاد بونی روداوەکاندا پەرەیان سەندووە و ڕەمزەکانیان لەگەڵ گۆڕان و روداو و ئاڵوگۆڕ و بەرەو پێش چونی زەمەندا گۆڕدراون، سەرەتای ئەم شاری باڵندەیە سیفاتەکانی لەوەوە دێن کۆتر ڕەمز و دەلالەتی ئاشتییە، ئەم ڕەمزەش هەمیشە دەیان باتە سەر جێگەی بڵند، ئەو جێگایانەی ئاشتی تیایدا بەرجەستە دەبێت و لەدەستی مرۆڤ و دڕندە و مار و مێرو بەدور دەبن،

دەچنە جێگەی بەرز، بەتایبەتی منارەی مزگەوتەکان لەفەزایا تێکەڵ بەسۆز و عاتیفەی مرۆق دەبن.

لەم شارەیشدا لە پێگەی ئاینی مزگەوتی گەورەدا پاشماوەی کۆنی بابانییەکانە، کۆترەکان زمانی وێنەیی و جەستەییان پەرەی سەندووە و ڕۆح و ڕەمزی خۆیان تێکەڵ بەڕەمز و ڕۆحی شارەکە کردووە، جێگەی بورج و مانگەکی دەستکردیان لەسەر ئاسمانی شارەکە گرتۆتەوە و بون بەبەشێك لەزامە سەختەکانی کورد و لەحەوشەی مزگەوتەکەدا چینەیان دەکرد و مۆسیقای خوێنی زەمەنیان دەژەند و وێنەی جەستەیان لەفەزادا ڕەنگی ژان و زامەکانی نەتەوەیەکیان دەدایەوە.

سەمای ڕۆحی ئەم کۆترانە بەخەڵکی شار نامۆ نەبون، هەمو شارێك بەکۆمەڵێك تایبەتمەندی ڕەمزی گرنگ دەناسرێتەوە، گرنگی باری شارستانی یەکێکە لەو کارە جۆراوجۆرانەی باپیران بەرهەمی دەهێنن، زۆر جار شتێك لەزەمەنێکدا بونی هەیە، لەلای نەوەکانی تر دەبنە جێگەی بایەخ، ناسینەوەی هەر شارێك بەیەکێکی تر جیاوازە، جیاوازی لەسیفاتی تایبەتەوە هەیە، لەگرد و تەپۆڵکە و قەڵا و شورا و شاخ و باڵەخانەی بەرز و سەرنجڕاکێش و پرد و روبار و بەنداو، هتد. بەپێی کۆمەڵگایەك بە یەکێکی تر جیاوازیان هەیە، ئەم شارەیش یەکێك لەجێگە و پێگە دیارەکانی مزگەوتی گەورەیە و منارەکەی ڕەمزی نهێنی و واقیعی ئاشکرای هەبووە، وەکو دالێك چەندەها مەدلولی لێخوێندراوەتەوە، لەناخی تاك بەتاکی کۆمەڵدا پێگەیەکی ئاینی گەورە بووە و جێگەی (حاجی کاك ئەحمەدی شێخە) وەلی و پیاو چاك و کەسایەتی ئاینی زەمان و شەو و ڕۆژی لەسەر بەرماڵ بەسەر بردووە، میللەتی کورد بەپێی بینینی کەرامەتی ئەولیایی بڕوایان بەپلەی ئایینی هەبووە، دوای ئەوەش بو بەپێگەیەکی ڕۆحی نەتەوەیی و تاج و مەزاری شێخ مەحمودی حەفید، سەرکردایەتی راپەڕینی گەلی کوردی کردووە لەو سەردەمەدا و توانی لەلایەن دەوڵەتی بەریتانیاوە تاجی مەلیکی وەربگرێت و ببێتە مەلیك.

لەم چەمکەوە قوڵایی مێژوی خوێناوی شارەکە دەخوێندرێنەوە. ئەم پێگەیە لەسەرەتای دروست بونیدا یەکەم حکومەتی تیا دامەزراوە، دروست بونیشی جێگەی دەستی پاشای بابانییەکان و شوێنەواری ئەمارەتەکەیان بووە و دواییش بو بەپێگەی مەلیك مەحمود و منارەکە بۆتە دالێك بە چەمکی ئاینی و کۆمەڵایەتی و سیاسی لەفەزای ئەم منارەیەوە روپەی شوێن و شارێك و نەتەوەیەك، دەخوێندرێتەوە، لەسەردەمی حکومەتە یەك لەدوای یەکەکانیشدا ئەو ڕەمزانە پەرەیان سەندووەو گەڕاون و زیاتر لەدڵ و مێشکی جەماوەردا وێنەیان گەورەو گەورەتربووە و لەدەرونی خەڵکیدا وێنەی حکومەتێکی کاتی ڕۆحی بووە. کۆمەڵگەی کوردی لەهەمو لایەکەوە هاتونەتە ناوی و دەردو ژان و

هیواو ئاواتەکانیان لەسەر هەڵڕشتووە، بۆ چارەی نەخۆشی و کێشەکانیان سەردانیان کردووە و هانایان پێ هێناوە، هەرکەسێك سەیری کردووە بەهیوای رەمزی نەتەوەیی لێی روانیوە و هێنا نەوەی حکومەتە رۆحیەکەی شێخ مەحمودی لەلا دروستبووە.

مزگەوتەکە رەنگی فەزایەکی ئەفسوناوی هەڵگرتووە، لەهەمو لایەکەوە وێنەی شێخ مەحمود باوکی رۆحی نەتەوەیی تاجەکەی بەو جوگرافیایەوە پەرەی سەندووە و سروشی رۆحی نەتەوەی کورد بووە، کۆترەکانیش وێنەی تریان لێدەردەکەوت، وێنەی سوپا رۆحیەکەی شێخ مەحمود دیاریان دەدا، لەچرکە ترسناکەکانی نەتەوەدا شێخ بەعەقڵ و جەستەی زەمانەوە زیندو ببێتەوەو پەتی دیلێتی و چەوسانەوەی کورد بپچرێنێت، ئەم پێگەیە هەمیشە لەفەزا و جوگرافیایەوە لەسەرەتاوە هەتا ئیستا رەمزی تەخت و تاج و دەسەڵاتی نەتەوەیەکی هەڵَگرتووە، رەمزی سوپاو بەها جوانەکانی کورد، فەزای تۆڕی ئەو رەمزانەی چونەتە ناو مێژووە و پاشماوەی باپیرانن، رەمزی شۆڕشی جوڵەی رۆحی نەتەوەیەك، لەیاخیبونی کۆترەکانەوە هەمیشە شانۆیەکی ئەفسانەییان سازاندووە، لەوێنە کێشان و هێنانە پێشەوەی زەمەن، لەگۆڕینی رەمزەکان و یاخی بون و هەڵکشان بەرەو لوتکە جۆرێك لەو دەستوری ئایینی زەردەشت ڕۆژانە ئەم کۆتررانە ئەم وێنەیە دەکێشنەوەو دەیانەوێت بەهەواوە تەرمەکەیان بتوێتەوە و قەل و داڵ جەستەیان بخوات، کۆشکی ساسانیەکان بۆ نەوەی نوێ دروست بکەنەوە و کتێبخانەی ئاینی زەرادەشتی بۆ نیتشەی فەیلەسوفی ئەڵمانی بکەنەوە لەچەرخی بیستەمدا، یاخود نمایشی لەخاچ دانەوەی مەسیح بکێشن و فەزای زەمەنێك ڕەنگ بکەن بەر لەمێژوی ئیسلام و دوای کزی ئاینی زەرادەشت ئەم جوگرافیایەی کوردستان بەئاینی مەسیحی ڕەنگ بکەن، لەزەمەنە جۆراو جۆرەکاندا ئاماژە و نیشانەکان بگۆڕن و کورد ببەنەوە بۆ زەمەنەکانی سەرەتاو ناوەڕاست و ئێستاو وێنەی کۆمپیوتەرێك مێژوی ئەم نەتەوەیە پاکژ بکەنەوە، هەتا لەئێستادا ڕستە فکرییەکان بەرهەم بهێننەوە، یاخود جارێکی تر دەمانخەنەوە تۆڕی گومان و پرسیار و هێڵی ئاینی ئیسلام دەکێشنەوە لەسەردەمی خەلافەتەوە هەتا ئێستا؟

ئەم رەمزانە قوڵ دەبنەوە، کۆترەکان بەزمانی فیکری جوگرافیای کوردستان بەڕەنگی ئەو ئاینانە دەکێشنەوە میللەتان لەجیهاندا توانیان فیکری خۆیانی پێ دابمەزرێنن، بەزمانی رەمز هاوار دەکەن: فەلسەفەش لەپاڵ ئاینەوە گەشە دەکات.

پێ دەچێت یاخیبونی کۆترەکان گۆڕینی ڕەمزو هێماکان بێت و وەکو کاراکتەرێکی ئەفسانەیی بەسەر زەمەندا بخولێنەوە بەزمانێك خەسڵەتەکانی مێژومان نیشان بدەنەوە و زمانی وێنەیی و دەرون و سۆز

و ئیستاتیکا بسازێنن، زەمانی خۆشەویستی و بون و گەردون، وەك بورجێکی نوێ جێگەی ئامڕازی پەیوەندی تەکنەلۆژیا و دەسەڵات بگرنەوە، ببن بەهاوشانی ئەفسانەیی بورجی ئیڤڵ و بەفەزای ئاسمانەوە نەخشەی ئایندەی کورد بکێشن. پێدەچێت لەو یاخی بونەوە لەدەسەڵات بترسن نەخشەی تەونی ئەو دوا ڕۆژە تێکبدەن و وێنەی نەوەکان بشێوێنن، یاخود نهێنیەکانی نەوەی نوێ بگوێزنەوە و ببنە فەزای پەیوەندی شۆڕشی نوێ و مانگرتنیان ببێتە مانای یەکگرتنەوەی کێشەی هەوری ئایندە و ڕۆحەکانی سەردەم لە بارانی پەڕەی هەوری نەونەتەوەییدا کەبکەنەوە و لەهێما و دەلالەتەکانی جەستە و فەزای جێگەوە بە فەزای گشتی شارەکە دیاری دەدەن.
یاری و سەمای ڕۆژانەی ئەستایان جیاوازە ، بەرز بونەوەیان مانای مانگرتنە لە ئەستاو دەیانەوێت تاجەکەی مەلیك مەحمود ببەخشنە کوردستان؟ حکومەتێکی تازە بە کورد دابمەزرێنن؟ بەرز دەبنەوە وەك بورجێکی نهێنی هۆشیاری و گەڕانکاری و یاری سیاسی جیهان ببن، تاجەکە دەشارنەوە، بەرز دەبنەوە، نیشانی دەدەنەوە هەتا نەوەی کورد بیبینێت. نهێنی ئەم چەند ساڵەیان تەواو ئاڵۆزە، ئەو یاریە ڕۆحییەی جارانیان خەفەیە، ڕەنگی مانگرتن دەدەنەوە، وەك موروی ئاودار نوزەیەکی بەهێز بەناو دەکەنەوە مارشی بەسەرهاتەکان دەژەنن و پەل پەل جیادەبنەوە و تێکەڵ دەبنەوە. لەهەمو شتێك یاخی دەبن لەهەواو بون و ژیان، وەك بورجی ئیڤیلی ئەفسانەیی دەردەکەون و یاری ڕۆحیان لەشارەکەدا خەفەیە و بیزار و ڕەخنەگرن و تاجەکەی مەلیك مەحمود دەشارنەوە و لەگەڵ جیهانی نەبینی خۆیاندا ئەفسانەی نەخشەی دوا ڕۆژی کوردیان هەڵگرتووە و دەیەها نیشانەی پرسیار لەشەپەل و شەقەی باڵ و دەنگ و ڕەنگیان دەردەکەوێت، ئەمە و ئەوان و ئەوانی تر دەخەنە ژێر پرسیارەوە، یاخی و یاخی دەبنەوە بەهەمو پرسیارەکانیانەوە.
بەشێکی کەمی ڕۆژنامەی سلێمانی نوێ ژمارە/34 ی یەك شەممە/13ی خەرمانان – 2٧02 بەرامبەر 4/8/2002 بڵاو بۆتەوە. بەشەکەی تریم دەست نەکەوتەوە. لەبەرەوە تەواوم کردەوە و بەبێ مسووەدە کەنەکەو لەسەرەتاشەوە گەڕانی ریشەییم تیا کردوتەوە. بۆ هەمو کارێك پشت بەم چاپە دەبەسترێت.